

Торкут Наталія
(Запоріжжя)

ШЕКСПІР ЯК КУЛЬТУРНА МЕТАФОРА В КОНТЕКСТІ ПОШУКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В статті розглянуто функціонування концепту „Шекспір” як культурної метафори, що корелюється з пошуками європейської ідентичності. Спираючись на теоретичні розробки представників сучасної лінгвістики, семіотики і культурології, автор досліджує семантичні ресурси і когнітивну продуктивність згаданої культурної метафори крізь призму інтеракціоністської теорії Макса Блека. Особлива увага приділяється висвітленню характеру метафоризації постаті Шекспіра в сучасному українському соціокультурному контексті.

***Ключові слова:** Шекспір, культурна метафора, ідентичність, дискурс.*

Серед видатних майстрів мистецтва слова найпотужнішим потенціалом метафоризації наділений Вільям Шекспір. Цей потенціал виявляється на двох рівнях. По-перше, Шекспір є творцем величезної кількості метафор, які ввійшли до культурного фонду західної цивілізації та постійно актуалізуються в найрізноманітніших сферах її життя. Деякі з шекспірівських метафор – приміром, «Весь світ театр і люди в нім актори – стали своєрідними формулами, що пояснюють механізми людської саморепрезентації в соціумі, а інші – як-то «звелась гнилизна в Данськiм королівстві» чи «звихнувся час наш» – набули сили культурних кодів.

Тексти Великого Барда стали воістину невичерпним джерелом інтертекстуальності. Присутність його метафор в художніх творах письменників різних епох і різних національних літератур – від Дж.Мільтона, Новаліса, Ф.Стендаля,

В.Гюго, І.Тургенєва до Дж.Стейнбека, Дж.Фаулза, А.Мердок і Дж.Апдайка – свідчить про невичерпність креативних ресурсів Шекспірового слова та з усією очевидністю доводить слушність славнозвісного гетевського вердикту: «Шекспір і нема йому краю...».

Другим, так би мовити позатекстовим, рівнем прояву зазначеного потенціалу метафоризації є функціонування в соціокультурній сфері імені, а точніше концепту «Шекспір» як культурної метафори. Загальновідомою сьогодні є теза про те, що «метафора не тільки формує уявлення про об'єкт, вона також визначає і спосіб та стиль його осмислення»¹. Тож у цій статті я не обмежуватимусь лише переліком і розглядом тих базових імплікацій, що виникають у нашій свідомості, коли ми зустрічаємося з метафорами на кшталт «Німеччина – це Шекспір» (Фрідріх Фішер) або «Шекспір – це дзеркало всесвітнє» (Пантелеймон Куліш). Моєю пріоритетною задачею буде виявлення і аналіз тих когнітивних механізмів, які пов'язують Шекспіра як ключову метафору, що задає аналогії між різними системами понять і наділена величезною евристичною силою, з пошуками європейської ідентичності – вектором, який для сучасних українців набуває статусу екзистенційного вибору: «Бути чи не бути. Ось що стало руба!»

Тож насамперед коротко зупинимося на дефініціях базових понять.

Говорячи про Шекспіра, я матиму на увазі не просто біографічного автора – актора зі Стретфорда-на-Ейвоні, творця шекспірівського канону, чи імпліцитного автора, який вимальовується в нашій уяві під час читання «Гамлета» або «Сонетів», а певний інтелектуально-рецептивний конструкт, джерело смисло- і текстопороджуючих імпульсів, тобто, засновника дискурсивності. Цей термін, як відомо, вперше було вжито Мішелем Фуко стосовно З.Фрейда і К.Маркса, котрі, на його думку, є чимось більшим, ніж просто авторами

¹ Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 14.

своїх творів. Так само і Шекспір, як зазначає Ю.Черняк, може вважатися засновником дискурсивності, оскільки в сучасній культурі він постає не тільки як автор власних літературних творів, але й як своєрідний інтелектуальний натхненник, чия постать і художня спадщина стимулюють подальше невпинне розгортання мисленнєвої стихії, породжуючи дискурс². Дискусії стосовно його особистості та написаних ним художніх текстів спричинюють появу інших нових текстів (літературних творів, інтерпретацій та перетлумачень), сприяють народженню суголосних, чи навпаки, принципово контрастних думок, ідей, концепцій.

Тепер перейдемо до поняття «культурна метафора». Активно вживане у сучасній гуманітаристиці, воно досі залишається не вписаним до категоріальної сітки жодної із дисциплін і все ще потребує чіткого окреслення семантичних меж та кореляції з суміжними термінами.

Сучасна теоретична думка розмежовує такі поняття, як поетична метафора і наукова метафора. Якщо перша, що пов'язана з фантазією й вимислом, є, за словами Федеріко Гарсія Лорки, «справжнісінькою донькою уяви і народжена миттєвим спалахом інтуїції, озорена довгою тривогою передчуття»³, то друга – тобто наукова метафора – є, як влучно зазначає Хосе Ортега-і-Гассет, «тим знаряддям думки, за допомогою якого нам вдається досягти найвіддаленіших куточків нашого концептуального поля. Об'єкти, що близькі до нас і легко осягаються, відкривають мисленню доступ до далеких і вислизаючих від нас понять. Метафора подовжує «руку» інтелекту, її роль у логіці може бути уподібнена вудочці або гвинтівці»⁴.

² Черняк Ю.І. Шекспірівський дискурс в Україні XIX ст.: специфіка і механізми структурування // Держава та регіони. – Серія: Гуманітарні науки. – № 3. – Запоріжжя: КПУ, 2010. – С.42-46.

³ Гарсія Лорка Ф. Избранные произведения в 2-х т. Т. 1. Стихи. Театр. Проза / Пер. с исп. – М.: Художественная литература, 1986. – С. 412.

⁴ Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 72.

Отже, пріоритетна функція поетичної метафори – вразити нашу уяву та подарувати естетичну насолоду, натомість наукова метафора слугує не тільки способом найменування чи вираження, але й важливим знаряддям мислення.

Втім, зустрічаються й такі метафори, в яких розподіл згаданих функцій паритетний, а домінуючою є орієнтаційна функція. Цей термін був запропонований Джорджем Лакоффом і Марком Джонсоном у широковідомій статті «Метафори, якими ми живемо». На їх думку, крім метафор структурного типу, коли одне поняття структурно метафорично узгоджується в термінах іншого, існують також і метафори орієнтаційного типу, «коли немає структурного узгодження одного поняття в термінах іншого, але є організація цілої системи понять за зразком якоїсь іншої системи»⁵.

До такого типу належать метафори на кшталт «Шекспір – смертний Бог» (Гарольда Блума) або «Шекспір – наш сучасник» (Яна Котта). Будучи укоріненими в інтелектуально-духовному просторі культури, такі метафори мають аксіологічно забарвлену семантику і певний прогностично-моделюючий потенціал. Саме їх я і називатиму культурними метафорами. Так, метафора Г.Блума, що вибудовується на смисловій антиномії, фіксує не лише винятковість, унікальність, надприродну силу творчого генія Шекспіра, але і його близькість до кожного з нас, яка забезпечується спільністю однієї із базових іманентних ознак людини – смертністю. Перебуваючи одночасно у двох вимірах, сформованих цією метафорою, Шекспір сприймається і як абсолютне втілення досконалості, і як орієнтир, взірцевість якого запрограмована метафоричною формулою: смертний, що піднявся до рівня вищого начала. Метафора польського режисера Яна Котта активізує у нашій свідомості ідею актуальності створеного Шекспіром, його спроможність

⁵ Лакофф Д., Джонсон М. Метафори, которими мы живем // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 396.

бути співпричетним тому інтелектуально-духовному континууму, в якому перебуваємо ми (тут і зараз), а отже, його здатність піднятися над часом.

Отже, культурна метафора – це така форма вираження смислу, яка оприявнює зв'язок (подібність чи неподібність) між різноякісними поняттями за рахунок актуалізації семантичних, когнітивних і аксіологічних ресурсів певного культурного концепту.

У складі культурної метафори концепт «Шекспір» може виконувати різні функції. Інколи він формує те, що відомий американський філософ Макс Блек назвав «фокусом метафори»⁶. Наприклад, коли американського проповідника Генрі Ворда Бічера, брата відомої письменниці Г.Бічер-Стоу, сучасники називали «Шекспіром американської кафедри», то так, вочевидь, вони намагалися підкреслити його непересічну риторичну майстерність, а фокусне слово «Шекспір» при цьому слугувало свого роду влучним компліментарним інакомовленням.

Незрідка концепт «Шекспір» формує рамку культурної метафори. Так, англійський драматург-неоромантик Освальд Марбах назвав свою п'єсу «Шекспір – Прометей» (1874), акцентуючи у такий спосіб подібність англійського поета і міфологічного персонажа. В процесі дешифровки коду цієї метафори, тобто під час з'ясування когнітивних зв'язків між її фокусом та рамкою, виявляється певна грань таланту Шекспіра: він відкрив людству необмежені можливості творчості й тим самим врятував його від одноманітно-буденного байдужого животіння, втамувавши своїми текстами інтелектуальну і духовну спрагу людини.

Прикметно, що у тих випадках, коли концепт «Шекспір» формує рамку (або контекст) культурної метафори, вона більшою мірою прояснює щось у самому феномені Шекспіра. Коли ж ім'я драматурга є фокусом, то така метафора спрямовується на інтерпретацію чи оцінку чогось,

⁶ Блек М. Метафора // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журинской. – М.: Прогресс, 1990. – С. 156.

що є зовнішнім по відношенню до нього. Такий різновид культурних метафор цікаво розглянути крізь призму інтеракціоністського підходу, обґрунтованого Максом Блеком.

За слушним спостереженням англійського філософа і літературознавця Айвора Ричардса, «коли ми використовуємо метафору, в нашій свідомості присутні дві думки про дві різні речі, причому ці думки взаємодіють між собою всередині одного єдиного слова чи виразу, чиє значення якраз і є результатом цієї взаємодії»⁷. Інтеракціоністський підхід М.Блека дозволяє осягнути таїну метафори у «взаємодії двох думок, що б'ють в одну точку»⁸. Саме такий підхід видається найбільш релевантним задекларованому у заголовку цієї статті аналітичному завданню: показати, яким чином концепт «Вільям Шекспір», що набув статусу універсальної культурної метафори, корелюється з європейською ідентичністю, і яку роль відігравав, відіграє чи може відіграти Шекспір у наших власних пошуках цієї культурної ідентичності.

Під європейською ідентичністю я маю на увазі структурований у процесі міжкультурної комунікації певний ментально-психологічний конструкт (сукупність рис, характеристик, властивостей та ін.), що набувається представниками різних національних культур у зовнішніх зв'язках і діалогічних стосунках та включає як мінімум три засадничі конституенти:

- усвідомлення спільності базових цінностей;
- визнання наявності єдиного загальноєвропейського простору культури, що має власну внутрішню територію, на якій діють її власні смисли;
- наявність такого собі спільного «тексту культури», в якому функціонує певний фонд культурних метафор і спрацьовують ті культурні коди, якими спроможний адекватно послуговуватися суб'єкт культури.

⁷ Ричардс А. Философия риторики // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журинской. – М.: Прогресс, 1990. – С. 46.

⁸ Блэк М. Метафора // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д.Арутюновой и М.А.Журинской. – М.: Прогресс, 1990. – С. 103.

Безперечно, європейська культурна ідентичність не означає втрати чи розмивання власної національної ідентичності, адже, як наголошує сучасний філософ В.Даренський, «евристичний смисл поняття ідентичність полягає в тому, що воно фіксує напружену діалектику самототожності і внутрішньої складності суб'єкта культури»⁹. Тож підкреслимо, що процес формування ідентичності – це завжди діалогічні відносини в межах бінарної опозиції «своє» – «чуже». Сутність таких відносин у площині культури детермінується креативним синтезом протилежних інтенцій свідомості – досягти консенсусу через спільність смислу та залишатися цікавим, неповторним, унікальним через його варіативність і нетотожність. За влучною метафорою В.Даренського, «топос діалогу – в непозбутньому зазорі між тим, що взаємозрозуміло, і тим, що взаємонеzрозуміло»¹⁰.

Отже, повернімося до Шекспіра як однієї з базових культурних метафор європейської цивілізації та розглянемо її семантичні ресурси і когнітивну продуктивність в плані формування європейської культурної ідентичності.

Одним із найбільш ранніх, чи-то давніх, топосів, спродукованих в процесі рецепції творчості Шекспіра, є топос його універсальної позачасовості. Ще Бен Джонсон у славнозвісному вірші-передмові до Першого Фоліо сказав: «Він належить не тільки своєму часові, а й усім вікам! Усі музи були якраз у розквіті, коли з'явився він, щоб, наче Аполлон, приємно потішити наш слух і щоб зачарувати нас, наче Меркурій! Сама Природа пишалася і з радістю вбиралася в шати його поезій!»¹¹.

Суголосними виявилися й патетичні метафори Джона Мільтона:

⁹ Даренский В.Ю. Диалогические «механизмы» формирования культурной идентичности // Актуальні проблеми духовності: Збірка наукових праць / Відп. ред. Я.В.Шрамко. – Вип. 8. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. – С. 51.

¹⁰ Там само. – С. 43.

¹¹ Johnson B. To the memory of my beloved, the author, master William Shakespeare and what he hath left us // The Complete Works of William Shakespeare / [ed. by A.H. Bullen]. – L. : Collector's Library Edition, 2005. – P. x.

*О любий спадкоємче слави! Для них
Свідомств не потребуєш ти слабих;
У нашій подиві ти сам, величний,
Собі поставив пам'ятник довічний* (переклад В.Мисика¹²).

Подібну думку висловлював і німецький просвітник Й.Гердер: «Шекспір говорить мовою всіх віків, станів та характерів».

Тріумфальне входження англійського генія в інтелектуально-духовний континуум інших націй та його органічна імплементація в культурні контексти різних епох супроводжувалися певною дефрагментацією цього топосу, конкретизацією дискурсу позачасової слави Шекспіра через низку базових культурних метафор.

Перша група таких метафор деталізує тезу: Шекспір позачасовий, бо він наділений дивовижною силою розуму, яка запускає механізм нашого власного мислення, спонукає до сумнівів і напружених духовних, інтелектуальних та естетичних пошуків. Наведемо декілька прикладів.

1. К.Ельце: «Шекспір – учитель людства».
2. Р.Емерсон: «До Шекспірового мозку доступу немає! Ми завжди стоїмо у нього за дверима...».
3. І.Франко: «Як Міцкевич був поетом зради, так Шекспір був безсмертним поетом сумніву, якого не зумів досягнути навіть Гете у своїм Фаусті».
4. Ф.Достоевський: «Шекспір дав можливість цілому поколінню відчувати себе мислячою істотою, спроможною думати».
5. Г.Блум: «Шекспірівський розум... – це розум на всі часи, і наступні століття також не зможуть його охопити».

Як бачимо, спроможність Шекспіра пробуджувати думку, провокувати на розмисли і рефлексію репрезентується у смисловому просторі культурної метафорики як цінність, і це по суті суголосне домінуючому в Західній традиції світопізнання аналітичному типу осягнення сутності речей.

¹² Мільтон Дж. Вірші в перекладі Василя Мисика [Електронний ресурс] / Дж.Мільтон. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=262&bookid=1&sort=1>.

Друга група інтерпретує гетевський топос «Шекспір і нема йому краю...» шляхом акцентування таких аспектів, як неперевершеність поетичної фантазії, дивовижна сила і психологічна переконливість образів, повна відсутність авторського суб'єктивізму, що дають можливість ототожнювати його з природним генієм:

1. Й.Граббе: «Шекспір – божественний орган природи».
2. Л.Тік: «Шекспір – геній, що символізує злиття мистецтва і природи».
3. Ф.Шлегель: «Шекспір – осердя романтичної уяви».
4. А.Дюма: «Після Бога найбільше створив Шекспір».
5. Й.-В.Гете: «Шекспір змагався з Прометеєм! За його прикладом, риза за рисою, створював він своїх людей ... і потім оживив їх диханням свого генія».
6. Т.Манн: «Шекспір – це сама природа, наївна, морально індиферентна, всюдисуща і все стверджуюча».

І зрештою, третя група метафор фіксує найвищий пієтет у ставленні до постаті Шекспіра, що проголошується еманациєю Божественного начала:

1. Й.-В.Гете: «Шекспір є причетним до світового духу: як і той, він пронизує світ, від обох ніщо не приховане».
2. В.Гюго: «Шекспір – бог театру».
3. Г.Блум: «У світовій літературі Шекспір посідає таке ж місце, що й Гамлет у колі художніх образів: це усепроникаючий дух – дух, що не знає меж».
4. Г.Блум: «Якщо є письменник, що став смертним Богом, то це – Шекспір».

Тож, як бачимо, присутність великого англійського драматурга в інтелектуально-духовному просторі оєвропейської цивілізації в якості культурної метафори не тільки забезпечила йому надзвичайно високий статус абсолютного взірця поетичної досконалості і філософської мудрості, але й заклала певні онтологічні передумови для самоідентифікації індивіда, нації і культури по відношенню до В.Шекспіра. На рівні внутрішніх запитів така самоідентифікація передбачає постановку низки питань: чи спроможний я зрозуміти

Шекспіра та підключитися до його животворної мисленнєвої стихії? чи є за моїх часів і в моїй культурі майстри слова, яких можна порівняти з Шекспіром? що єднає мене з Шекспіром і яким є його вплив на мою націю та її культуру? чи можна передати всю глибину й велич Шекспірового слова засобами іншої мови і чи здатна на це моя рідна мова?

Входження Вільяма Шекспіра до мікрокосму різних європейських національних культур відбувалося в різні часи й за різних обставин. Якщо перші німецькі переклади його п'єс з'явилися ще у 1741 році (К.В.Брок), і у 1777 році німці вже мали повний переклад шекспірівського канону (Й.Ешенберг), а у Польщі в 1770-х роках друкувалися перші шекспірознавчі розвідки, то Україну майже не заторкнув той перекладацький шекспірівський бум, що спостерігався в Росії в середині ХІХ ст. Колоніальний стан України, принизливий статус української мови, якій Емським указом та Валуєвським циркуляром відводилася роль «малоросійського наречія», придатного лише для домашнього вжитку, відсутність єдності національної еліти – усе це гальмувало процес знайомства нашого народу з творчою спадщиною англійського генія. Цей процес був болісним, сповненим трагічних парадоксів і драматичних колізій.

Показово, що в Україні, як, до речі, і в інших європейських країнах, рецепція В.Шекспіра безпосереднім чином була пов'язана зі специфікою національної самосвідомості, а відповідно і з самоідентифікацією нації. У Німеччині першої половини ХІХ ст., приміром, спостерігалось активне його «привласнення», а динамічне функціонування культурних метафор оприявнювало й закріплювало у масовій свідомості міф «Наш Шекспір». З легкої руки гетевського Вільгельма Майстера, німці почали вбачати в Гамлеті дзеркальне відображення власного національного характеру. Ця теза так часто лунала із вуст літературних і театральних критиків, філософів і поетів, що зрештою перетворилася на своєрідну аксіому. Так, Август Шлегель писав про Гамлета: «він нам зовсім не чужий. Нам не треба анітрохи змінювати

власний характер, аби називати його абсолютно нашим»¹³. Трохи пізніше Г.Гейне висловив схожу думку: «Ми знаємо цього Гамлета так само, як знаємо власне обличчя, яке так часто бачимо в дзеркалі»¹⁴. Один із перших німецьких шекспірознавців Г.Гервінус назвав Гамлета символом німецької революції 1848 року: «Образ, який ми, німці, бачимо в цьому дзеркалі, страшенно схожий на нас... Зовсім як Гамлет, ми втратили радість нашого існування й втікаємо від реального життя в ідеальний світ»¹⁵.

В Україні ж, навпаки, точилися дискусії, чи потрібний українцям Шекспір, чи здатні вони його зрозуміти, чи варто перекладати його твори і чи може українська мова впоратися з таким надскладним завданням. Надзвичайно показовою в цьому сенсі є реакція на появу здійсненого М.Старицьким українського перекладу «Гамлета». У проімперській пресі одразу ж з'явилися принизливі рецензії, спрямовані на дискредитацію цієї доволі успішної творчої спроби. Навіть відомий історик М.Костомаров вкрай упереджено поставився до перекладу М.Старицького, заявивши, що таких письменників, як Шекспір не варто перекладати українською мовою. Натомість М.Драгоманов, П.Куліш, І.Франко, Панас Мирний, Олена Пчілка досить високо оцінили якість перекладу та стали на захист самої ідеї перекладання творів Шекспіра для українців. «Нашому народові, – писав М.Драгоманов, – Шекспір дуже подобався б: віком стоїть він ще недалеко од народного погляду, однако умом і талантом зачіпа глибину душі чоловічої, – а як і наші народні пісні багаті психологічним аналізом, то тут

¹³ *Schlegel A.W.* Etwas ueber William Shakespeare bei Gelegenheit "Willhelm Meisters" (1796) // *Shakespeare-Rezeption. Diskussion um Shakespeare in Deutschland. Ausgewaehlte Texte 1741-1788: in 2 Bd.* / [hrsg. v. H. Blinn]. – Berlin: E.Schmidt, 1982. – Bd.2. – S. 98.

¹⁴ *Heine H.* Shakespeares Maedchen und Frauen (1838) / Heine H. // *Werke und Briefe: in 10 Bd.* – Berlin-Weimar: K. Briegleb.,1972. – Bd. 5 – S. 241.

¹⁵ *Gervinus G.G.* Shakespeare: in 4 Bd. / Gervinus G.G. – Leipzig: Engelmann, 1849. – Bd.1. – S. 129.

то і можна було надіятись, що Шекспір може дійти до самої простої душі»¹⁶.

Дуже вагомий внесок у популяризацію Шекспіра в Україні зробив П.Куліш, який не тільки поставив собі за мету перекласти весь корпус Шекспірівських творів, але й проголосив засвоєння Шекспіра одним із шляхів долучення українців до європейської цивілізації:

*На-ж дзеркало: воно всесвітнє, визирайся,
І зрозумій, який ти азят мізерний,
Розбоєм по світах широких не пишайся,
Забудь свій манівець, козацький пролаз темний,
І на культурну путь Владимирську вертайся*¹⁷.

Він сподівався, що, ввійшовши до Шекспірового храму, українці зможуть позбутися там свого невігластва й дикості та пристати до сім'ї європейських народів.

Сьогодні, завдяки зусиллям багатьох поколінь української інтелігенції зроблено чимало важливих кроків на шляху освоєння українцями творчої спадщини Великого Барда. Він посідає одне з чільних місць в нашій культурі, а його роль у подоланні постімперського синдрому і форму-ванні нашої європейської ідентичності є вкрай важливою. Одним із аргументів на користь цієї тези слугує функціонування Шекспіра як культурної метафори в інтелектуально-духовному просторі сучасного українського суспільства.

У 2009 році колектив лабораторії ренесансних студій, що є спільним проектом Інституту літератури НАН України і Класичного приватного університету, ініціював проведення всеукраїнської інтелектуально-просвітницької акції «Безмежний світ Шекспірових сонетів». В рамках акції старшокласникам було запропоновано написати власний сонет на честь Великого Барда. У конкурсі взяли участь понад 1300 школярів з усіх областей України. Приємно відзначити, що серед сонетів, написаних нашими дітьми, було чимало

¹⁶ Цит. за Шаповалова М.С. Шекспір в українській літературі. – Львів: Вища школа, 1976. – С. 43.

¹⁷ Куліш П. До рідного народу, подаючи йому український переклад Шекспірових творів // Куліш П. Твори : в 2 т. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 1. Поезія. – С. 189.

творів, які можна без перебільшення назвати справжньою поезією.

Аналіз метафорики цих текстів дає підстави стверджувати, що Шекспір став органічним компонентом культурної свідомості української молоді. І цим, вочевидь, ми маємо завдячувати включенням до парадигми шкільної освіти такого предмету, як «Зарубіжна література». Відчувається, що у нас Шекспіра сьогодні читають: він не перетворився на ікону, до його текстів звертаються у пошуках відповідей, від нього очікують емоційно-психологічної розради.

Клочко Анастасія (9-Б, ліцей №141, м. Харків).

Безсоння. Тиша. Мерехтять зірки.

Чаклунка ніч розставила тенета.

В душі неспокій: знов думки, думки...

Обкладинка стара – Шекспір. «Сонети».

Чи це кохання? Певно, що секрет,

Бо хочеться і плакати, й сміятись!

Шекспіре, я читаю твій сонет,

І він допомагає сподіватись.

Та що ж це? Бо реальність, мов зника...

Мій Барде, хто ж я є цієї миті?

В потертих джинсах дівчинка струнка,

Що заблукала в іншому столітті!

Самотність і рядків солодких ліра...

Безсоння. Ніч. Допоможи, Шекспіре!

В художньому просторі цього вірша актуалізується загальноєвропейський топос позачасової геніальності Шекспіра. Втім, якщо зазвичай розгортання метафоричного потенціалу здійснюється за рахунок апелювання до загально значимих концептів (вищезгадані три групи метафор), то тут домінування приватної стихії призводить до зміни функціонального статусу культурної метафори «Шекспір». Авторка вочевидь спирається на усталені асоціації щодо масштабності постаті англійського драматурга і характеру впливу його текстів на реципієнта. Однак, підкреслено внутрішня фокалізація (чуттєвий світ оповідача є вихідною точкою поетичного наративу) призводить до появи нових

імплікацій, які, в свою чергу, формують нову метафорику. Об'єктом метафоризації постає внутрішнє «я» ліричної героїні, яка некомфортно почувається в сучасному їй світі та гостро усвідомлює суголосність Шекспірових рядків власним умонастроєм, світовідчуженню, психологічному стану. Використання концепту «Шекспір» як культурної метафори створює можливість самоконституювання ліричного суб'єкта, увиразнюючи його ціннісні пріоритети. Ці пріоритети експліковані концептами, які співзвучні базовим конститuantам культурного конструкту «Шекспір – геній всіх часів і народів». Так, наявна в тексті декларація зв'язків між внутрішньою потребою розмислів і зверненням до Шекспірового слова у пошуках розради, емоційної насолоди, певної інтелектуально-психологічної підтримки є своєрідною проекцією базових компонентів смислового поля загальноєвропейського топосу. Нагадаємо, що він реалізується через метафоричну вербалізацію таких характеристик творчої особистості Шекспіра як спроможність надавати імпульс до розгортання мисленнєвої стихії, поетична віртуозність, співпричетність до Божественного начала.

Таким чином, сформоване в сучасному українському соціокультурному контексті авторське «я» молодій поетесі несе на собі вплив і відбиток діалогу культури. Такий діалог влучно і водночас метафорично охарактеризував В.С.Біблер: «Діалогізують... не абстрактні культури як такі, але Прометей і Дон-Кіхот, Едип і Гамлет, Августин і Паскаль»¹⁸. Ідентифікація як трансформація суб'єкта при засвоєнні ним образу самого себе здійснюється у просторі культури, тож культурні метафори відіграють у цьому процесі одну із провідних ролей. Виступаючи аксіологічно маркованим втіленням загальнозначимих смислів, вони формують спільний словник і текст культури, закладають базисні засади культурної ідентичності.

¹⁸ Біблер В.С. Идея культуры в работах Бахтина // Одиссей. Человек в истории. 1989. – М.: Наука, 1989. – С. 21-59.